

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

2-maxsus son
(5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urinbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Vaxidov Suxrobjon</i> O'ZBEKISTONDA ZIYORAT TURIZMINI RIVOJLANTIRISHDA ZIYORATGOHLARNING ROLI	10-14
<i>Mamatqulov Bekzod, Negmatova Dilafro'z</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA FARMATSEVTIKA SANOATINING RIVOJLANISHI: TARIXIY TAHLIL VA NATIJALAR (1991-2024 YILLAR)	15-20
<i>Esonov Ziyodbek Yuldashevich</i> FARG'ONA VODIYSINING O'RTA ASRLAR DAVRI KULOLCHILIK HUNARMANDCHILIGI TARIXIDAN	21-25
<i>Raxmatov Ramshod Raximovich</i> XX ASRNING BOSHLARIDA BUXORO VA TURKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY HAYOTIDA AFG'ONISTON OMILI	26-30
<i>Abduraxmonov Adxamjon Soxodilla o'g'li</i> SOVETLAR DAVRIDA FARG'ONA VODIYSI SHAHARLARIDA MADANIY HAYOT (Z. M. BOBUR NOMLI ISTIROHAT BOG'I MISOLIDA)	31-37
<i>Ergashev Ahmad Abdug'offorovich</i> PAXTAKOR-79 FOJIASI: O'ZBEK FUTBOLINING SSSR OLIY LIGASIDAGI RIVOJLANISH TRAYEKTORIYASIGA TA'SIRI (1979-1991)	38-44
<i>Ergashev Umar Kuzyevich</i> O'ZBEKLARNING "QOVCHIN" URUG'IGA DOIR MULOHAZALAR (QASHQADARYO VOHASI)	45-49
<i>Bebitov Maqsud, Jo'raqulova Mukambar</i> JALOLIDDIN RUMIY: TURKISTON VA ANADOLU O'RTASIDAGI MA'NAVIY KO'PRIK	50-57

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Isayev Kobiljon Abdukodirovich</i> SANOAT KORXONALARIDA IQTISODIY INKLYUZIYA FAOLIYATINING IJTIMOIIY-IQTISODIY SAMARADORLIGINI ANIQLASH USULLARI	58-69
<i>Амбарцумян Анастас Алексеевич</i> ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО УЗБЕКИСТАНА И РОССИИ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ	70-78
<i>Zokirjonov Muhammadsodiq, Mirzayeva Fotima</i> KAPITAL AKTIVNI BAHOLASH MODEL (CAPM)NING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARINI RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI	79-91
<i>Исламтудинова Дина Файзрахмановна</i> СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО – ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА В ОТРАСЛИ КОНЕВОДСТВА	92-98
<i>Jumayeva Guzal, Jumadullayeva Durdona</i> JAHONDA KORPORATIV BOSHQARUV TENDENSIYALARI VA O'ZBEKISTON TAJRIBASI	99-105

<i>Rustamov Jamshed Boturjonovich</i> BIZNES-TA'LIMI XIZMATLARINI KO'RSATUVCHILARNING MARKETING FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	106-110
--	---------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Xolmirzaev Nodirjon Nizomjonovich</i> SHAHARSOZLIKDA ZAMONAVIYLIK VA MILLIYLIK MASALASI	111-114
<i>Mamanov Jamoliddin Abduraximovich</i> YOSHLARDA MILLIY IDENTIKLIKNI SAQLASHNING OMILLARI	115-123
<i>Eshpulatov Inoyat Saparovich</i> FAXRIDDIN ROZIYNING INSON FALSAFASI	124-128
<i>Fayziyev Xurshid Jumayevich</i> VOLTERNING DEISTIK MATERIALIZMI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	129-133
<i>Rustamaliyev Mirjalol Hayrullo o'g'li</i> BARQAROR RIVOJLANISHDA DAVLAT BOSHQARUVINING AXLOQIY VA FALSAFIY MUAMMOLARI	134-138
<i>Abdumalikov Abdulatif, Juraboyeva Dilmura</i> YANGI O'ZBEKISTONDA JAMIYAT, INSON VA TABIAT MUNOSABATLARINING UYG'UNLIGI	139-143

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Axmedov Oybek Saporbayevich</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM INGLIZ TILI DARSLARIDA OG'ZAKI NUTQNI SHAKLLANTIRISH	144-152
<i>Алиева Эльвина, Расулова Дильбар</i> ТИПОЛОГИЯ КОНВЕРГЕНЦИИ В ЛИНГВИСТИКЕ	153-158
<i>Mirzayeva Kamola</i> "DEVONU LUG'ATIT TURK" ASARIDA KIYIM-KECHAK NOMLARI	159-164
<i>Abdullayev Akmal Amirovich</i> TOSHKENT VILOYATI ETNOTOPONIMLARINING SHAKLLANISHIDA ETNIK GURUHLAR MIGRATSIYASINING TA'SIRI	165-169
<i>Sayfullayeva Dilnoza Dilshod qizi</i> XUDOYBERDI TO'XTABOYEVNING "BESH BOLALI YIGITCHA" ROMANIDA MUALLIF BIOGRAFIYASI IFODASI	170-174
<i>Rahmonova Surayyo Ne'matovna</i> MERONIMLARNING GRAMMATIK VA STRUKTURAVIY XUSUSIYATLARI	175-179
<i>Чернова Наталья Васильевна</i> ОЦЕНКА И ДИАГНОСТИКА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗОВ	180-184
<i>Abdusalomova Aziza Homidovna</i> SA'DIY SHEROZIY SHE'RIYATINING ANGLIYADAGI TARJIMALARIDA POETIK SHAKLNING USTUVORLIGI	185-192

<i>Morozova Anastasiya Vladimirovna</i> SEMANTIC AND PRAGMATIC ANALYSIS IN THE NAMES OF DINING ESTABLISHMENTS	193-196
<i>Murotaliyeva Maftuna Shukurullo qizi</i> P.D.JEYMSNING DETEKTIV ASARLARIDA INTERTEKSTUALLIK	197-200
<i>Ismatova Shaxnoza Axror qizi</i> DAVLAT RAHBARLARINING BAYRAM TABRIKLARI: LINGVISTIK, STILISTIK VA PRAGMATIK TAHLIL	201-205

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Qayumov Zoir Ergashevich</i> O'ZBEKISTONDA YURIDIK JAVOBGARLIKDAN OZOD QILISH INSTITUTI RIVOJLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	206-210
<i>Tajaliyev Ilyosbek</i> PIROTEKNIKA BUYUMLARINING QONUNGA XILOF MUOMALASINING UMUMIY TAVSIFI VA TURLARI	211-215
<i>Sanayev Botir</i> SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHDA YETKAZILGAN ZARAR UCHUN YURIDIK JAVOBGARLIK MUAMMOLARI	216-221
<i>Alisherova Nozima Nizamidin qizi</i> PORA OLIH JINOYATLARINI KVALIFIKATSIYA QILISH MASALALARI	222-230
<i>Avezov Dilshod Sadulayevich</i> SPECIFIC FEATURES OF EARLY TERMINATION OF LOCAL DEPUTY POWERS ON OBJECTIVE GROUNDS	231-234
<i>Mirzayev G'olibjon Halimovich</i> PROKURATURA ORGANLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI BAHOLASH TUSHUNCHASI, AHAMIYATI VA ZARURATI	235-242

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Zubaydullayev O'ktam Raim o'g'li</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI ART-PEDAGOGIKASI ASOSIDA KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH METODIKASI	243-248
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARI JARAYONIDA YUQORI SINF O'QUVCHILARINING IRODAVIY SIFATLARINI SHAKLLANTIRISH.....	249-255
<i>Egamberdiyeva Zarina Oltiboyeva</i> GEOAXBOROT TEXNOLOGIYALAR FANINI O'QITISHDA GAMIFIKATSIYA METODIKASINI QO'LLAB TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	256-260
<i>Abdiyev Jahongir Ruzibayevich,</i> INTELLEKTUAL QOBILIYATLARNI INOBATGA OLGAN HOLDA TALABALARNING ILMIY TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH	261-265
<i>Alimkulov Jamshid</i> BO'LAJAK GEOGRAFIYA O'QITUVCHILARINING LOYIHALASH KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI	266-272

Kurbanov Olim Esirgapovich

TARIX FANI MUTAXASSISLIGI MAGISTRATURA TALABALARINING TADQIQOT

KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH: TARIX VA ZAMONAVIYLIK 273-277

Received: 10 March 2025

Accepted: 15 March 2025

Published: 25 March 2025

Article / Original Paper

THE AFGHANISTAN FACTOR IN THE SOCIO-ECONOMIC LIFE OF BUKHARA AND TURKESTAN AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Rakhmatov Ramshod Rakhimovich

doctoral student of KarSU

Abstract. This article reflects the social situation of the Afghan population in the Bukhara Emirate, the influence of Afghanistan in political relations in the emirate until the First World War. The situation in the Afghan state during this conflict period and the Russian-English agreement are highlighted.

Keywords: Bukhara Emirate, Afghanistan, Barakzai tribe, Russian-English agreement, Guzar Beglygy, political agency, Kagan, Turkestan, world war.

XX ASRNING BOSHLARIDA BUXORO VA TURKISTON IJTIMOYIY-IQTISODIY HAYOTIDA AFG'ONISTON OMILI

Raxmatov Ramshod Raximovich

QarDU doktoranti

E-mail: raxmatovramshod@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Buxoro amirligi tarkibida bo'lgan afg'on aholisining ijtimoiy ahvoli, amirlikdagi siyosiy munosabatlarda Afg'onistonning ta'siri birinchi jahon urushi davrigacha bo'lgan holati aks ettirilgan. Bu ziddiyatli davrda Afg'oniston davlatidagi holat va rus-ingliz kelishuvi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Buxoro amrligi, Afg'oniston, Barakzoy qabilasi, rus-ingliz kelishuvi, G'uzor bekligi, siyosiy agentlik, Kogon, Turkiston, jahon urushi.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI2Y2025N04>

XIX asrning ikkinchi yarmida imperialistik mamlakatlarning mustamlakachilik siyosati natijasida Janubiy Turkiston (hozirda Shimoliy Afg'oniston) Angliyaga vassal hisoblangan Afg'oniston davlati tomonidan bosib olingan. Qadimdan Buxoro davlatiga tegishli bo'lgan bu hududlar uchun Buxoro amirligi kurash olib bora olmagan. Chunki, Rossiya imperiyasiga yarim qaram davlat bo'lganligi bunga imkon bermagan. Janubiy Turkistonda istiqomat qiluvchi asosiy aholi o'zbek va tojiklarga nisbatan afg'onlarning turli zo'ravonliklari kun sayin kuchayib borgan edi. O'sha davr tarixiy manba va adabiyotlarida ushbu mintaqa aholisi ruslar kelishini sabrsizlik bilan kutayotgani, Amudaryodan o'tib Janubiy Turkiston yerlarini Rossiya imperiyasi o'z tarkibiga qo'shib olsa ularning ahvoli bir qadar yaxshilanishiga ishonishlari bilan bog'liq ma'lumotlar saqlanib qolgan [2, 24]. Janubiy Turkiston aholisining Rossiyaga xayrixoh kayfiyati va bir necha bor qo'zg'olon ko'tarishi Afg'oniston davlat hukmdorlariga Rossiya imperiyasini o'zlari uchun xavfli raqib sifatida ko'rishlari uchun yetarli asos bo'lib xizmat qilgan degan xulosaga kelish mumkin. Buxoro amirligini Afg'oniston bilan urush harakatlarini cheklashga esa, Rossiya imperiyasining harbiy-siyosiy nuqtai-nazaridan Angliyadan bir qadar ortda qolganligida deb xulosa qilish mumkin.

Afg'oniston amirlari Janubiy Turkistonda yashovchi o'zbek, tojik va turkmanlarni davlat amallari va mansablariga yaqin yo'latmaslikning barcha chora-tadbirlarini ko'rgan. 1906-yilgi ma'lumotlarga ko'ra, o'lkaning barcha viloyatlari rahbarlari afg'onlardan bo'lib, ularning ham asosiy qismi Afg'oniston amirlari, ya'ni hukmron qabila vakillari barakzoylardan tayinlangan. Jumladan, 1906-yilda Janubiy Turkistondagi Afg'onistonga tobe bo'lgan viloyat boshliqlarining asosiy qismi, ya'ni 27 nafari yoki 70% Barakzoy qabilasidan, qolganlari esa afg'onlarning boshqa qabila vakillari edi [6]. Bu esa, Afg'oniston amirlarining Janubiy Turkiston aholisiga nisbatan ishonchsizligini ko'rsatadi. Ikkinchi tomondan, Afg'oniston amirlari Angliya bilan XIX asrda ikki bora davlat mustaqilligini saqlab qolish uchun kurash olib borgan bo'lsalar-da, XX asr boshlarida Angliya tomonidan xavf kutmaganlar. Aksincha, Rossiya imperiyasini o'zlarining asosiy raqibi sifatida ko'rganlar.

1904-1905-yillarda boshlanib ketgan Rus-Yapon urushi davrida Rossiyaning Uzoq Sharq mintaqasida bog'lanib qolganligi sababli, Angliya Afg'oniston va O'rta Osiyo mintaqasida o'z ta'sirini oshirishga harakat qiladi. Shu maqsadda Afg'oniston poytaxti Kobul shahriga Luis Den boshchiligidagi missiya yuborilgan edi. Ushbu muzokaralar vaqtida Afg'oniston amiri Habibullaxon Angliya bilan hamkorlikda Rossiyaga qarshi birgalikda kurash boshlashni taklif qilgan. Bu bilan Rossiyani qiyin ahvolga solib, uning O'rta Osiyoga yetarlicha e'tibor qarata olmasligiga erishish maqsad qilingan edi. Ammo, Angliyaning yordamisiz Afg'oniston ham Rossiya bilan kurash olib bora olmagan [5,22.].

XX asr boshlarida dunyo siyosatida qator o'zgarishlar sodir bo'lib, Angliyaning siyosiy gegemonligiga putur yeta boshlagandi. Germaniya dunyoning barcha mintaqalarida Angliya bilan raqobat qilishi har ikki davlatni o'ziga ittifoqchi izlashga majbur qiladi. Natijada, 1907-yili ikki raqib Rossiya va Angliya davlatlari ittifoqchilarga aylanadilar. O'sha davr manbalarida Afg'oniston amiri Habibullaxon rus-ingliz kelishuvini Afg'oniston davlati mustaqilligiga tajovuz deb, uni tan olishdan bosh tortganligi qayd etilgan [1,59.]. Tarixiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, aslida Amir Habibullaxon Rossiya va Angliya o'rtasidagi kelishuvni Afg'oniston uchun tinchlik garovi sifatida qabul qilgan. Chunki, Habibullaxon Angliyadan xavf kutmagan holda Rossiyani Afg'onistonning asosiy dushmani sifatida qabul qilgan bo'lib, ikki davlat kelishuvini Rossiya tomonidan bo'ladigan ehtimoliy xavfning bartaraf etilishi deb tushungan [3,30.].

Tarixiy voqealiklar tahlili haqiqatan ham Rossiya va Afg'oniston o'rtasida savdo-iqtisodiy munosabatlar 1907-yildan keyin rivojlanganligini ko'rsatib beradi. Shu paytgacha Afg'onistonga Rossiya savdogarlari kiritilmagan bo'lib, Afg'oniston va Rossiya o'rtasidagi savdo Buxoro savdogarlari vositasida olib borilgan. Ingliz-rus kelishuvi Rossiyaga Afg'oniston bilan erkin savdo qilish imkonini beradi, 1911-1913-yillarda Buxorodan Afg'onistonga yiliga 100 ming so'mlik mahsulot eksport qilinganligini tarixiy adabiyotlarda keltirib o'tilganligining guvohi bo'lish mumkin [4.].

Rossiya o'zining asosiy raqibi Angliya bilan kelishuvidan so'ng Afg'oniston bilan savdo aloqalarini rivojlantirish borasida qator ishlarni amalga oshira boshlaydi. Bu xususda o'sha davr manba va adabiyotlarida ko'plab ma'lumotlar saqlanib qolgan. Jumladan, Buxoro amirligida ilk davriy matbuot organlarida ham bu xususda ma'lumotlar berilgan bo'lib, "Buxoroi sharif" gazetasining 6-sonida (1912-yil 18-mart, yakshanba) "Tijorat va sanoat xabarlarida Peterburgda (Rossiya) tijorat namoyandalarining maxsus majlisi bo'lib, unda rus tijoratining Buxoro va Afg'onistonda rivojlanishi masalasi muhokama qilinganligi va bu borada

quyidagi qarorlar qabul qilinganligi keltiriladi: 1. Buxoro mamlakati markazidan (Eski Buxoro, M.O.) Afg'oniston sarhadlarigacha temir yo'l tortish va bu yo'l orqali tijorat mollarini oson tashishni yo'lga qo'yish; 2. Buxoroda rus tijorat agentligini tashkil etish hamda "Afg'onistondagi rus tijorati ahamiyatini nazarda tutib qaror qilinsinki, barcha tijorat va sanoat idoralari Buxoro va Afg'onistondagi savdo bilan bog'liq deb topilsin" [9] kabi ma'lumotlarni keltirib, Rossiya imperiyasi va mahalliy tijoratchi va ishbilarmonlarni ham ushbu loyihada o'z mablag'lari bilan ishtirok etish uchun da'vat etilgan. Ko'rilgan chora-tadbirlar natijasida Afg'oniston bilan mol ayirboshlash yil sayin oshib borgan. Rus-ingliz kelishuvi iqtisodiy jihatdan har ikkala davlat uchun ham foydali bo'lib, Afg'oniston Rossiyaga 1915-yil statistikasiga ko'ra bir yilda 24 mln rupiya (8 mln rubl), Rossiya esa, Afg'onistonga 5,5 mln rubl mol kiritgan [3, 67]. Rossiya va Afg'oniston o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarning yaxshilanib borishi natijasida ikki davlat o'rtasidagi hadiksirash siyosatiga ham barham berila boshlangan. Iqtisodiy aloqalar endilikda Angliya manfaatlariga zid ravishda rivojlana boshlagan. Ammo, yaqinlashib kelayotgan jahon urushi arafasida siyosiy tanglikni yanada kuchaytirmaslik maqsadida Angliya davlati bu muammoga yetarlicha e'tibor qaratmagan. Bu esa, Rossiyaning Afg'oniston tashqi savdosidagi ulushi oshib borishiga xizmat qilgan. Birinchi jahon urushi arafasida Afg'onistonning tashqi savdosidagi Rossiya imperiyasi ulushi oshadi va 40 foizni tashkil etadi [5, 32].

Rossiya imperiyasidan norozilik sababli, Afg'oniston bilan ittifoq tuzish va Rossiyaga qaramlikdan ozod bo'lish tarafdorlari Buxoro amirligida anchagina bo'lganligini tarixiy manba va adabiyotlardagi ma'lumotlar tasdiqlaydi. Jumladan, 1910-1912-yillarda Buxoroda Afg'onlar yordamida Rossiyaga qarshi qo'zg'olon ko'tarishga urinish, Buxoroning e'tiborli o'n bir ulamosining Afg'on amiri ukasi Nasrulloxon bilan uchrashuvga borishi, ularning rejasiga ko'ra Buxoro avtonom huquqlar asosida Afg'onistonga qo'shilishi lozimligi [12.], G'uzor bekligida 1914-yilda qo'zg'olon ko'tarishga tayyorgarlik ko'rilganligi, bek o'z qo'shinidan tashqari mahalliy aholini ham qurollantira boshlagani, Buxoro va Turkiston o'lkasidagi "Panislomchilar" bilan bir vaqtda qo'zg'olon ko'tarish to'g'risida muzokaralar olib borayotgani, yaqin kishisi hisoblangan mullo Abdulloni Afg'onistonga o'zaro hamkorlikda kurashish masalalarini kelishib olish uchun yuborgani agentura tomonidan aniqlangan [10.]. Shuningdek, ushbu hujjatda Toshkent va boshqa shaharlarda mullavachchalar eshon va mudarrislar boshchiligidagi yashirin tashkilotlar tuzayotgani, qurollar to'playotgani, hatto, Chimkent shahrida ma'muriyatni o'ldirish rejasi borligi haqida fikr yuritilganligini ko'rish mumkin [11.]. Bu safar ham Rossiya razvedkasi sharofati bilan mujohidlar tashkiloti tor-mor keltiriladi. Ikkinchi tomondan, Habibulloxon jahon urushiga qo'shilishdan tiyilish orqali Afg'oniston yaxlitligini saqlab qolishga harakat qiladi.

Boshlanib ketgan birinchi jahon urushi davrida garchi Afg'oniston o'zining betaraf siyosatini e'lon qilgan bo'lsada, Afg'onistonni urushga tortish, O'rta Osiyo va Janubiy Osiyoda yangi urush frontlari ochishga urinishlar sodir bo'ladi. Birinchi jahon urushi davom etayotgan 1915-yili Germaniya va Turkiyadan sakson kishidan iborat missiya Afg'onistonga yuboriladi. Nemislarning ikki mutaxassisi katta leytenant Oskar fon Nidermayer va diplomatik chinovnik Otto fon Xentinglar yuborilgan. Eron hududida missiya a'zolari rus kazaklar otryadi tomonidan ta'qib qilinadi. Yuklarni yengillashtirish maqsadida Afg'oniston amiriga sovg'a sifatida olib kelinayotgan oltinlar tashlab qochiladi. Mashaqqatlardan so'ng, rus kazaklaridan qochishga muvaffaq bo'lgan missiya vakillari 24-avgust kuni Afg'onistonning Hirot shahriga, 7-avgust kunida esa, poytaxt Kobulga yetib keladi [5,51.]. Ushbu missiyaning Afg'oniston uchun xavfli

tomonlarini hisobga olgan amir Habibulloxon Rossiya va Angliya bilan urush boshlashdan xavfsirab, German-Turk missiyasini tez orada qabul qilmaydi. 24-avgustda Kobulga yetib kelgan Nidermayer missiyasini Afg'oniston amiri Habibulloxon 26-oktyabrdagina provokatsion guruhlar talabi bilan qabul qiladi. Nidermayer tomonidan Habibulloxonga berilgan maktubda Turk sultoni va Germaniya imperatori tomonidan Rossiyaga jihod e'lon qilish so'ralgan [7,353.]. Ammo, Habibulloxon rasman tinchlik tarafdori bo'lib qolaveradi.

Jahon urushi raqiblaridan iqtisodiy jihatdan bir qadar ortda qolgan Rossiya imperiyasining tinkasini quritib borgan sari mamlakat ichkarisida norozilik kayfiyati ham o'sib boradi. 1916-yilda Turkiston o'lkasida boshlangan mardikorlikka olish butun o'lkada norozilik va qurolli chiqishlarga sabab bo'ladi. Buxorodagi rus siyosiy ayg'oqchiligi rahbari Shulga 1916-yil 318-raqamli telegrammasida mardikorlikka olish Buxoro amirligida ham aholining qattiq noroziligiga sabab bo'layotganini ma'lum qiladi [8]. Ayni shu vaqtda Toshkentdagi bir guruh qozilar Afg'oniston amiri Habibullaxonga maktub yo'llab, uni Rossiyaga qarshi birgalikda kurashga chaqirganlar. Toshkentning to'rt qozisi yo'llagan maktubda Afg'oniston amiri agar chin musulmon bo'lsa, Rossiya bilan urishishning ayni vaqti ekanligi, xalqning birdamligi va qo'zg'olganidan foydalanish zarurligi, Turkiya va Germaniyaga yordam berishning ayni payti ekanligi ta'kidlangan. Maktub 1916-yil 8-iyulda Buxorodagi Said Ne'matilla Hojiyev do'konidan Kogondagi siyosiy agentlik talabi bilan taftish o'tkazish vaqtida topilgan. Bu safar ham razvedka ma'lumotlari tasdiqlanib, Afg'oniston bilan tuzilishi mo'ljallangan ittifoq barbod bo'ladi. Bundan keyingi voqealiklar Rossiya imperiyasidagi inqilob davri bilan bog'liq bo'lib, uning o'zi alohida bir mavzu sanaladi.

Xulosa qilib aytganda, Rossiya va Afg'oniston davlatlari o'rtasidagi XX asr boshlaridagi o'zaro munosabatlar murakkab va chigal bosqichni o'z boshidan o'tkazgan bo'lib, ushbu munosabatlarni yaxlit va kompleks holatda o'rganish bugungi kundagi vazifalarimizdan biri bo'lib hisoblanadi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Англо-русское соглашение относительно Тибета, Персии и Афганистана // Туркестанский сборник. Том 444 - С. 52-97.
2. Гродеков Н. Через Афганистан. // Туркестанский сборник. Том 241. 1-85 с.
3. Губар М.Г. Афганистан на пути истории. // ответственные редакторы Ю. В. Ганковский, В.Г. Коргун. Перевод с дари, введенная статья и комментарии Муллошо Давлятова. М. Наука 1987-206 с.
4. Еров А Ш Бухарский эмират на мировом рынке (вторая половина XIX - начало XX столетия) Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук -Душанбе 2005 https://Cheloveknauka.com.buharskiy_emirat-na-mirovom-ynke#ixzz5SwkeHeem
5. Коргун В.Г. История Арзамастана XX век//В. Г. Коргун М ИЗ РАН крафт Акад. Наук Ин-т Востоковедения, 2004-529 с
6. Лалетин Ю.П. Межэтническое взаимодействие в Афганистане. <https://mgmo.ru/upload/iblock/89/1891ca817afs1960c95fada903aa5e910.pdf>
7. Массон В.М., Ромодин В.А. История Афганистана: Афганистан в новое время//Ответственные редакторы. Р.Т. Ахрамович. О.В. Ганковский, В.А. Лившиц. Том II. - М.: Наука, 1965-550 с.
8. Пурумшоев Х. Участие трудящихся Бухарского эмирата в восстании 1916 года в Средней Азии и Казахстане. https://kghistory.akipress.org/uz_news/un_post
9. "Tiptrat va sanoat xabarları" // "Buxoroi sharif" 6-son, 1912-yil 18-mart.

10. 10 O'zRMDA I-3-fond, 2-ro'yxat, 166-hujjat, 86-varaq, 87-varaqning orqa tomoni
11. O'zRMDA 11-126-fond 2-ro'yxat 240-xujjat, 17-varaq 17-varaqning orqa tomoni, 18-varak 18-varaqning orqa tomoni, 23-varaq 23-varakning orqa tomoni
12. O'zRMDA 11-461-fond, 1-ro'yxat, 1023-hujjat 71-varaqning orqa tomoni

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).